

شناسه گزارش

عنوان :

روابط تجاری ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا

تهیه کننده : محبوبه رفیعی امام

ناظر علمی: دکتر داود داودی

تاریخ انتشار: اردیبهشت ۱۴۰۱

واژه های کلیدی: روابط تجاری، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ایران

نشانی: البرز، کرج، مهرشهر، بلوار ارم، بعد از سه راه شهرداری، نبش صد غربی، ساختمان آناهیتا، طبقه دوم

چکیده:

امروزه عرصه تجارت جهانی را باید بدون تردید میدانی وسیع از فرصت ها و تهدیدها برشمرد. ایران برای دستیابی به بازارهای صادراتی جهان و افزایش سهم از این بازارها به نسبت جمعیت و توان اقتصادی خود، باید ایجاد فضای مناسب برای جذب سرمایه گذاری خارجی و پیگیری عضویت در سازمان تجارت جهانی را محور اصلی این تعامل قرار دهد. در کنار توسعه روابط اقتصادی دوجانبه، یکی از مهمترین گزینه های پیشروی ایران برای بسط تجارت، تعامل سازنده با اقتصاد جهانی و تطابق تدریجی با استانداردهای جهانی، عضویت در بلوک های تجاری منطقه ای و روی آوردن به چندجانبه گرایی است.

ایران کشوری سرشار از منابع غنی نفتی و گازی است و به جهت قرارگرفتن در بهترین موقعیت حمل و نقلی، یعنی قرارگرفتن بین دو دریای خزر در شمال و خلیج فارس در جنوب و قرارگرفتن در موقعیت حمل و نقلی شرق به غرب می تواند مسیری مناسب برای انتقال کالاهای کشورهای عضو اتحادیه باشد.

این پژوهش با استفاده از رویکرد مروری پژوهش های پیشین، به بررسی و جمع آوری نتایج پژوهش ها به منظور ارائه خلاصه ای از تجارت با اتحادیه اقتصادی اوراسیا پرداخته است.

واژه های کلیدی: تجارت بین الملل، روابط تجاری، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ایران

مقدمه :

امروزه، تجارت خارجی یکی از بنیادی ترین مباحث اقتصادی محسوب می شود. توسعه صادرات غیر نفتی، تنها به افزایش درآمد ارزی از طریق توسعه صادرات انواع کالاها و خدمات محدود نمی شود، بلکه توسعه صادرات، نقش مهم تری به عنوان یک راهبرد در زمینه رشد و حتی توسعه اقتصادی بر عهده دارد که لازم است برای کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور و مصون ماندن از نوسانات غیرعادی قیمت نفت و جلوگیری از وقفه در اجرای برنامه های اقتصادی، توسعه صادرات غیرنفتی و ایجاد تنوع در بازارهای صادراتی و کسب بازارهای جدید مدنظر برنامه ریزان اقتصادی و سیاسی قرار گیرد(عسگری، ۱۳۹۸).

ایران به عنوان یکی از قدرتهای منطقه خاورمیانه به یک سیاست خارجی فعال مبتنی بر ائتلاف ها و اتحادها نیازمند بوده و ازسوی دیگر نیز به توسعه اقتصادی و تمرکز بر رویکردهای همگرایانه منطقه ای نیاز دارد. در دهه های اخیر به دلیل عوامل برونزایی همچون تحریم ها، کاهش روند جهانی شدن ایران به وقوع پیوسته و از این رو ضرورت تمرکز بر توسعه تجارت خارجی با کشورهای دیگر به عنوان پیش زمینه جهانی شدن پررنگ تر شده است (رسولی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸).

در سالهای اخیر، ایران اقدامات مثبتی در زمینه انعقاد «موافقتنامه تجارت ترجیحی» با سایر کشورها در راستای اهداف اقتصادی مورد نظر انجام داده که یکی از مهم ترین آنها، موافقتنامه تجارت ترجیحی ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا است(اعظمی و همکاران، ۱۳۹۹).

اتحادیه اقتصادی اوراسیا با داشتن وسعت جغرافیایی، جمعیت بالا، برخورداری از ذخایر عظیم نفت و گاز، موقعیت ژئوپلتیکی، تاریخ مشترک و ارتباطات فرهنگی بین اعضا، و حضور روسیه به عنوان یکی از قدرت های مهم عرصه بین الملل، قابلیت تبدیل شدن به یک قطب اقتصادی منطقه ای و بین المللی را دارد. ایران باید از این موقعیت استفاده و روابط بین المللی خود را ترویج نماید(براری ریکنده و همکاران، ۱۳۹۹).

تبعات حمله نظامی روسیه و اوکراین بر منطقه تجاری اوراسیا در عصر جهانی شدن اوضاع منطقه‌ای و جهانی در هم تنیده شده است. لذا بحران در یک منطقه منافع بازیگران در مناطق دیگر را تحت تاثیر قرار می‌دهد. کشور اوکراین با توجه به موقعیت خاص ژئوپلیتیکی که دارد در سیاست خارجی روسیه و آمریکا از جایگاه مهمی برخوردار است.

یکی از مناطقی که بیشترین آسیب را در نتیجه اعمال تحریم‌های غرب علیه روسیه متحمل می‌شود، منطقه اوراسیا است و تبعات این جنگ می‌تواند اقتصاد کشورهای این منطقه را تضعیف کند که با تبعات بیماری مهلک کرونا نیز در حال دست و پنجه نرم کردن هستند. با آغاز عملیات نظامی روسیه علیه اوکراین در تاریخ ۲۴ فوریه ۲۰۲۲، فشارهای دیپلماتیک، تهدیدها و تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه افزایش یافت و تحریم‌های شدید اقتصادی علیه مسکو آغاز شد (موسسه مطالعات راهبردی شرق، ۱۴۰۱). اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه مشکلاتی را برای اقتصادهای منطقه اتحادیه اقتصادی اوراسیا به وجود آورده و بر روند همگرایی در میان اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا تاثیرات فراوانی را گذاشته است.

اتحادیه اقتصادی اوراسیا

اتحادیه گمرکی اوراسیا یک اتحادیه گمرکی متشکل از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا است. به کالاهایی که میان کشورهای این اتحادیه جابه‌جا می‌شوند هیچ حق گمرکی تعلق نمی‌گیرد و - بر خلاف مناطق تجارت آزاد- اعضای اتحادیه گمرکی یک تعرفه خارجی مشترک برای همه کالاهایی که به اتحادیه وارد می‌شوند وارد می‌کنند. این اتحادیه در ۱ ژانویه ۲۰۱۰ ایجاد شد. کشورهای مؤسس آن بلاروس، روسیه و قزاقستان بودند. ارمنستان و قرقیزستان نیز در سال ۲۰۱۵ به این اتحادیه پیوستند. در سال ۲۰۲۱ نیز ایران به جمع اتحادیه اوراسیا پیوست.

بر اساس معاهده اتحادیه اقتصادی اوراسیا، کشورهای عضو آن قصد دارند تا سال ۲۰۲۵ یک بازار مالی مشترک در بخش‌های بانکی، بیمه و سهام به همراه یک نظام مالی فراملی در قزاقستان مستقر کنند. با به نارضایتی اعضای اتحادیه به ویژه روسیه از حاکمیت دلار در مبادلات بین‌المللی و مبادرت این کشور به ایجاد سوئیفت روسی، به نظر می‌رسد در سیاست‌های پولی بین‌المللی اعضای این اتحادیه با ایران هم سو و هم جهت هستند.

ایران می‌تواند از خلاء قدرت در آسیای مرکزی استفاده کند و اولویت‌های خود را به اجرا بگذارد. این اولویت‌ها شامل مقابله با تحریم‌ها از راه ایجاد مناسبات تجاری جدید، اطمینان از مقابله با تهدیدهای خارجی و گسترش نفوذ است. ایران در اقتصاد مقاومتی خود به دنبال گسترش تجارت با همسایگان شرقی برای مقابله با فشارهای کشورهای غربی است (مرکز بررسی‌های ریاست جمهوری).

موقعیت ژئوپلیتیک ایران، از الزام‌های توسعه یافتن کشورها، توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی سرزمینشان است. با توجه به بررسی نظریه‌های مختلف همچون هارتلند، بیضی انرژی، ایران موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی ویژه‌ای دارد. در خاورمیانه با توجه به وجود سازمان‌های منطقه‌ای همچون اتحادیه عرب، اکو، اوپک، شورای همکاری خلیج فارس و در قفقاز سازمان منطقه‌ای گوآم، در آسیای مرکزی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و سازمان همکاری شانگهای، ظرفیت‌های خوب و مناسبی وجود دارند که سیاست خارجی ایران، می‌تواند از این ظرفیت‌ها در راستای منافع ملی خود بهره‌برد. به هر روی، موقعیت ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی اتحادیه اقتصادی اوراسیا را باید در رابطه با آسیای مرکزی سنجدید (مهکویی، ۱۳۹۸).

اهمیت و جایگاه اتحادیه اقتصادی اوراسیا:

پیمان اتحادیه اقتصادی اوراسیا در تاریخ اول ژانویه ۲۰۱۵ به اجرا درآمد. این پیمان رسمی اتحادیه اقتصادی اوراسیا را به عنوان سازمان بین‌المللی برای ادغام اقتصادی منطقه‌ای تاسیس کرد. کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا جمهوری ارمنستان (از ۲ ژانویه ۲۰۱۵)، جمهوری بلاروس (از ۱ ژانویه ۲۰۱۵)، جمهوری قزاقستان (از ۱ ژانویه ۲۰۱۵)، جمهوری قرقیزستان (از ۱۲ اوت ۲۰۱۵) و فدراسیون روسیه (از ۱ ژانویه ۲۰۱۵) هستند.

ابرقاره اوراسیا در طول تاریخ به ویژه در سده اخیر همیشه کانون رقابت قدرت‌های جهانی بوده است و حوادث تاریخی سایر قاره‌ها نیز تا اندازه زیادی متأثر از سطوح و الگوهای رقابت در این ابرقاره بوده است و پس از جنگ سرد نیز این فضای جغرافیایی نقطه کانونی رقابت قدرت‌های جهانی بوده است.

اقتصاد ایران در پرتو یکپارچگی با اتحادیه اقتصادی اوراسیا می‌تواند فرصت‌ها، مشکلات و چالش‌های ورود به سازمان تجارت جهانی (WTO) را تجربه کند.

به طور کلی، می‌توان گفت برقراری تجارت ترجیحی بین کشورها ضمن کمک به تسهیل تجاری بین آن‌ها، امکان استفاده از صرفه‌های ناشی از مقیاس را به واسطه گسترش تجارت ممکن می‌سازد.

ایران تاکنون چند موافقت نامه ترجیحی یا تجارت آزاد را اجرایی کرده است. پیش از انعقاد موافقت نامه تجارت ترجیحی با اوراسیا، ایران طی سال های ۱۳۸۴-۱۳۹۶ با کشورهای ازبکستان، بوسنی و هرزگوین، پاکستان، ترکیه، تونس، کوبا و پنج کشور عضو (D۸)؛ یعنی مالزی، نیجریه، ترکیه، اندونزی و پاکستان نیز موافقت نامه تجارت ترجیحی منعقد کرده است و افزون بر آن، یک موافقت نامه تجارت آزاد با سوریه دارد که همگی برقرار هستند (عسگری، ۱۳۹۸).

اتحادیه اقتصادی اوراسیا فعالیت خود را بر اساس اصول زیر انجام می دهد:

۱. احترام به اصول جهانی حقوق بین الملل، از جمله اصول برابری مستقل کشورهای عضو و تمامیت ارضی آنها؛
۲. احترام به مشخصات ساختار سیاسی کشورهای عضو؛
۳. تضمین همکاری سودمند دو طرف، برابری و توجه به منافع ملی طرفین؛
۴. رعایت اصول اقتصاد در بازار و رقابت عادلانه؛
۵. عملکرد اتحادیه گمرکی بدون استثنا و محدودیت ها پس از پایان دوره های گذار.

اهداف ایجاد اتحادیه اقتصادی اوراسیا :

۶. مدرنیزاسیون جامع، همکاری و افزایش رقابت اقتصادی ملی؛
۷. میل به تشکیل یک بازار واحد برای کالاها، خدمات، سرمایه و منابع کارگری در اتحادیه؛
۸. ایجاد شرایط برای توسعه پایدار اقتصاد کشورهای عضو و افزایش سطح زندگی مردم است (ملک اژدر، ۱۳۹۷).

حجم مبادلات ایران با اتحادیه اوراسیا در سال ۱۴۰۰

آمار صادرات به کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا، بر اساس اطلاعات موجود و کارشناسی نشده دوازده ماهه سال ۱۴۰۰

سال	کشور طرف معامله	وزن (کیلوگرم)	ارزش (ریال)	ارزش (دلار)
۱۴۰۰	ارمنستان	۱,۰۵۴,۰۹۷,۸۱۰	۶۹,۹۶۹,۸۱۶,۸۴۶,۱۶۴	۳۰۴,۴۳۹,۹۴۳
۱۴۰۰	بلاروس	۱۱,۹۵۶,۸۳۹	۳,۸۸۸,۸۶۷,۳۰۳,۹۹۶	۱۶,۹۲۳,۷۶۲
۱۴۰۰	قرقیزستان	۴۵,۹۰۴,۸۸۱	۱۸,۱۶۵,۹۲۲,۳۸۰,۲۰۷	۷۸,۹۳۱,۱۱۰
۱۴۰۰	قزاقستان	۵۱۱,۷۰۱,۲۲۸	۴۳,۳۵۵,۶۴۴,۲۸۱,۷۷۱	۱۸۷,۱۷۹,۸۳۸
۱۴۰۰	فدراسیون روسیه	۱,۱۳۹,۹۹۱,۹۰۴	۱۳۳,۵۴۲,۹۹۵,۰۷۳,۸۶۰	۵۷۸,۵۲۱,۹۶۶
	جمع	۲,۷۶۳,۶۵۲,۶۶۲	۲۶۸,۹۲۳,۲۴۵,۸۸۵,۹۹۸	۱,۱۶۵,۹۹۶,۳۲۹

منبع: گمرک ج.ا.

آمار واردات از کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا، بر اساس اطلاعات موجود و کارشناسی نشده دوازده ماهه سال ۱۴۰۰

سال	کشور طرف معامله	وزن (کیلوگرم)	ارزش (ریال)	ارزش (دلار)
۱۴۰۰	ارمنستان	۷,۱۸۲,۹۳۲	۸۴۹,۰۰۲,۹۸۰,۴۱۱	۲۰,۲۱۴,۳۵۷
۱۴۰۰	بلاروس	۳,۲۶۵,۴۸۸	۴۰۸,۰۹۵,۲۵۷,۵۲۸	۹,۷۱۶,۵۵۴
۱۴۰۰	قرقیزستان	۵,۶۷۰,۳۴۷	۱۲۵,۲۵۸,۴۵۱,۵۵۷	۲,۹۸۲,۳۴۴
۱۴۰۰	قزاقستان	۲۱۶,۹۷۴,۷۵۸	۳,۲۷۰,۱۹۵,۰۵۹,۴۵۵	۷۷,۸۶۱,۷۸۷
۱۴۰۰	فدراسیون روسیه	۳,۷۷۸,۴۸۸,۵۳۷	۶۹,۹۲۲,۰۹۹,۷۳۰,۴۹۹	۱,۶۶۴,۸۱۱,۸۹۸
	جمع	۴,۰۱۱,۵۸۲,۰۶۲	۷۴,۰۵۷۴,۶۵۱,۴۷۹,۴۵۱	۱,۷۷۵,۰۵۸۶,۹۴۰

منبع: گمرک ج.ا.

نتیجه گیری و پیشنهادات :

ایران با توجه به ارتباطات خوبی که از جنبه سیاسی و اقتصادی با کشورهای منطقه آسیا به ویژه، روسیه دارد باید از این فرصت به نحو احسن استفاده کند. هرچند این آمادگی با توجه عدم تطبیق قوانین به کندی پیش می رود اما با توجه به تحریم هایی که آمریکا انجام داده است، این ارتباط یک فرصت محسوب می شود.

یکی از مهمترین مشکلات پیش روی تجارت در عرصه داخلی و به ویژه در ارتباط با اوراسیا تنوع بخش نامه ها و آئین نامه های داخلی است با توجه به شرایط خاص کشورمان (تحریم های ظالمانه آمریکا علیه ایران) باید فرآیند تصمیم سازی و تصمیم گیری در کشور به صورت آنی و سریع اتخاذ و عملیاتی شود، چرا که چنین عملی در تسهیل و توسعه صادرات بسیار اثرگذار است. صادرات به کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا باعث رشد و تقویت تجاری ایران می شود و می تواند مسیر مناسبی برای مبادلات با کشورهای ثالث ایجاد کند.

پیشنهاد می شود اقداماتی برای رفع موانع از روند واردات و صادرات به اتحادیه اقتصادی اوراسیا صورت پذیرد، تا شرایط مناسب تجارت خارجی مهیا شود. همچنین برگزاری همایش های دیپلماسی ایران و اوراسیا با تکیه بر شناسایی بیشتر بازار اوراسیا به فعالان اقتصادی می تواند به تجارت بیش از پیش با این اتحادیه کمک کند. و همچنین تهیه بانک اطلاعاتی اقتصادی از کالاهای وارداتی و صادراتی کشورهای عضو و تهیه بانک اطلاعاتی از تجار ایرانی و کشورهای اتحادیه اوراسیا از دیگر مواردی است که به تجارت هر چه بیشتر کمک خواهد کرد.

نبود زیرساخت ها و وضعیت نامناسب ترانزیت کالاهای ایرانی یکی از مشکلات فعالان اقتصادی برای حضور در این بازار است که پیشنهاد می شود مشکلات ترانزیتی بررسی و پیگیری شود.

حضور در اتحادیه اوراسیا راهی برای مقابله با فشارهای تحریمی می باشد، فعالان اقتصادی باید حضور فعالتری در این بازار مهم اقتصادی داشته باشند.

منابع :

۱. اعظمی، هادی، و همکاران. (۱۳۹۹)، "آسیب شناسی عدم توفیق چند ماه اخیر ایران در مبادلات تجاری با اوراسیا". همایش بین المللی اتحادیه اقتصادی اوراسیا و نقش ژئوپلیتیک مناطق آزاد در توسعه روابط منطقه ای.
۲. براری ریکنده، خدایار، و همکاران. (۱۳۹۹)، "اتحادیه اقتصادی اوراسیا و چشم انداز آینده آن در پرتو همکاری با ایران". فصلنامه مطالعات سیاسی، دوره ۱۲ شماره ۴۷، خرداد ۱۳۹۹، صص ۸۰-۶۱.
۳. رسولی نژاد، احسان، و همکاران. (۱۳۹۸)، "بررسی راهبرد چندجانبه گرایی تجارت خارجی در ایران: مطالعه عضویت ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا و سازمان همکاری شانگهای".
۴. عسگری، منصور. (۱۳۹۸)، "عوامل موثر بر صادرات ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا"، فصلنامه مدلسازی اقتصادی، سال سیزدهم، شماره ۳ (پیاپی ۴۷) پاییز ۱۳۹۸، صص ۱۰۲-۷۷.
۵. مهکویی، حجت، و همکاران. (۱۳۹۸)، "تاثیر اتحادیه اقتصادی اوراسیا بر موقعیت ژئواکونومیک جمهوری اسلامی ایران". مطالعات اوراسیای مرکزی، دوره ۱۲، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، صص ۵۳۸-۵۱۹.
۶. ملک اژدر، ابلاهی خان. (۱۳۹۷)، "بررسی همکاری اتحادیه اقتصادی اوراسیا و ایران (۲۰۱۵-۲۰۱۸)". اسفند ۱۳۹۷.
۷. مرکز بررسی های استراتژیک ریاست جمهوری، <http://css.ir/ksthjo>
۸. موسسه مطالعات راهبردی شرق، <https://www.iess.ir>